

במצב דיכאוני מסוג זה, המטופל מוצא את עצמו במצב לחץ שאין הוא יכול עוד להתמודד עימו. תחת להתמודד, מאשים המטופל המדוכא את עצמו בקשיים שהוא נתקל בהם. הוא חש שהוא ספרייבלתי-מתאים. המצפון הנוקשה שלו מפנה את התגובה פנימה, והוא נוטה להעניש את עצמו על הבעיות שנתקל בהן. כאשר אדם כזה נתקל במצב הגורם לו לאבדנה מהממת או לתיסכול חמור, הוא נעצר. הוא מגיב על האבדנה והתיסכול בנתיקת התעניינותו בעולם החיצוני. הוא מנתק את עצמו מן הסביבה, מחסל את ההשקעה הריגשית שלו בה. התחושה של עוצמת כישלונו מתגברת עליו. הוא מפתח רגשות של צער, רגשות של שואה. הרחף החוצה נחסם ופונה פנימה, כך שהוא עוצר כל נסיון להתקשר עם החוץ. בסופו של דבר עלול הרחף לשמש להתקפה על עצמו...

איכזריות במרווי הכופור

אין ספק לגבי מצבו הדיכאוני של מנחם בגין. הוויכוח מתעורר לגבי חומרתו ומהותו — אם הוא נברוטי או פסיכטי, ואם הוא פסיכטי — האם זוהי תגובה ריכאנית כלבר, או שזהו סימפטום מאנדרפרסיוני.

יש השוללים זאת כאופן מוחלט. הם מצביעים על כך שהדיכאון שבו הוא שרוי קעת אינו קשור במצבים מאניים. לפחות בחודשים האחרונים, לא ניכר בו איפיון מאני. (כלומר: עליות קיצוניות של מצבייהרות, המלוות בסמפטומים מאניים מובהקים. כגון דיכורית, פעילותית וכו').

אולם יש הסבורים כי הסתכלות רבה יותר באישיותו ובעברו של מנחם בגין מגלה בו לפחות תו מאני. כשנים האחרונות דיכרה המדינה כולה פעמים רבות על "האופוריה" של ראשהממשלה, עד כי מילה זו הפכה חלק מאוצר-המילים הציבורי. (ככלל, כדועבר מעניין שבסלאנג העממי של השנים האחרונות השתרשו, בעת השיחות על מצבו של בגין, כמה מילים הנראות כאילו נלקחו הישר מסיפריילמוד פסיכיאטריים, כגון "אופוריה", חדל לתפקד, ועוד. כאשר נכנסו מושגים אלה למחזור, לא ייחס להם איש את המשמעות שיש להן בפסיכיאטריה, אך כדועבר זוהי תופעה מעניינת).

מובן מאליו שלא היתה זאת אבחנה רפואית. אך עצם העובדה שאנשים בה רבים — שרים, פקידים בכירים, חברייכנסת, פרשנים, כתבים — דיברו על האופוריה של בגין, תוך הצבעה על התנהגותו בהזדמנויות רבות ותכופות, יש בה כדי להעיד על משהו.

כשנה שעברה חזתה המדינה כולה במעמד "היסטורי" שבו התגלה בגין במצב אופורי, ואולי היפרימאני. היה זה במרווי הכופור, כאשר בגין חש תחושתניצחון שופעת, התעלם מן הקורבנות שנפלו ומסר את המיכצר שאינו שייך לו במחווה גראנדיוזית כמתנה לרכיסון סעד חרדא, שלא היה לו שום חלק בפעולה.

המצינה, שהוקרנה בטלוויזיה, עוררה כבר אז הרגשה כללית של אינחוחות מוזרה אצל צופים רבים. הם חשו שמשוהו יסודי אינו בסדר כאן, אף שלא יכלו לאתר את הדבר.

מי שרוצה להרחיק לכת ולנתח את כל אישיותו של בגין, מאז נעוריו, עשוי לגלות בהם סימפטומים מוקדמים. מתעוררת כאן שאלה עמוקה יותר — שגם עליה יש וויכוח פסיכולוגי רב — על מהותו של הרמג'וג הגדול, נואסיהכירות המסוגל לסחוף עימו המוניארים.

אפשר כאן רק לרמוז על תיאוריה אפשרית אחת, שיש לה מהלכים: שהצלחתו היוצאת-דופן של הרמג'וג הגדול (להבדיל מן הנואס הרגיל) נעוצה ביכולתו להכניס את עצמו למצב של אכסטאזה, שיש בה סימנים מובהקים של מאניה. המגע הבלתי-אמצעי שנוצר בינו ובין ההמון המשולהב הוא מגע ישיר בין הלא-מועיל של הנואס והלא-מורע של ההמון. תת-המורע של הרמג'וג כאילו פורץ את מחסום המורע — מצב היוצר מעין אפיוורה פסיכוטית לפי הזמנה, זהו סוד הצלחתו של הנואס ההמוני הגדול. אז דובר על "בגין במיטבו" — מונח שהוא עצמו מעיד על-כך שסביבתו הבחינה מוזמן בעליות יוצאות-דופן במצבים מסויימים, לעומת ירידות מצבים אחרים.

המצינה, שהוקרנה בטלוויזיה, עוררה כבר אז הרגשה כללית של אינחוחות מוזרה אצל צופים רבים. הם חשו שמשוהו יסודי אינו בסדר כאן, אף שלא יכלו לאתר את הדבר.

"הכל או לא כלום"

בפסיכולוגיה ידוע הטיפוס הרגיל כחיוני בעיקרון של "הכל או לא כלום". הרבר מעיד על הפרעה נפשית עמוקה מאוד.

הארם "נורמלי" — האיש הממוצע, הרגיל, המתאים לנורמה הכללית — לומד להתפשר נחיים. ילד אינו יודע שאינו יכול להשיג את הכל. כשאינו מקבל משהו שהוא חפץ בו, הוא מתמלא בהתמוצם. ואילו היה יכול, היה רוצח את מי שמונע ממנו את הדבר הרצוי. מכיוון שאינו מסוגל לכך, הוא רוקע ברגליו, שוכב על הארץ, ועוד. אך כשילד זה מתבגר, הוא יודע שהוא צריך להתפשר עם החיים. עם הסביבה, עם מה שמצוי.

דווקא אנשים "נורמליים" כאלה יכולים להעריץ את האדם שלא התפשר, שנמשך לנהרג על פי הסיסמה "הכל או לא כלום".

ארם "נורמלי", הלומד להתגבר על תשוקותיו הכמוסות להרוג ולגנוב, יכול להעריך את הפושע, המעז להפר את הכללים. האיש הממוצע, הפשרן, מוכן לסגור לאדם הממשיך להילחם. על הכל. ומתעורר השני: האדם המופרע, שלא למד להתפשר, הנוהג לפי הכלל "הכל או לא כלום", יכול לזכות בהערצת ההמונים דווקא מפני שיש בו הפרעה זו. זוהי אחת התיאוריות המסבירות את עליותו של הרון, הדיכטור, הרמג'וג הגאון, המוביל את עמו לאסון בלתי-ינמנע, כמו החלילן מהאמלון.

אין ספק שלפחות אחדים מן הרודנים הגדולים, שרשמו את שמותיהם בספרייההיסטוריה, היו חולי-נפש מופרכים. כפי שהתגלה ברעעבר.

מנחם בגין נהג כל חייו על פי הכלל "הכל או לא כלום". הוא רחה, למשל, את החלטת-החלוקה של 1947, שעל פיה קמה מדינת-ישראל, מפני שלא היה מוכן גם אז לוותר אף על שעל אחד של אדמת ארץ-ישראל השלמה. חייו רצופים בדוגמות כאלה.

כל עוד היה באופוזיציה, לא עורר הרבר בעיות. מצב של איש-האופוזיציה הוא של "לא כלום", ובגין יכול היה לתפקד במצב זה היטב.

אולם כאשר הגיע בגין לשלטון, היעד היה "הכל". בלטה אצלו האמונה ביכולתו להשיג את הכל. זוהי הרגשה מסוכנת של "כל-יכולות" (אומניפוטנציה), שגם היא יכולה להיות סימפטום של הפרעה נפשית קשה.

כבר כראש-האופוזיציה היה בגין יודע כאדם שאינו סובל אנשים מוכשרים בקירבתו. הוא חיסל את האנשים הבולטים ביותר במפלגתו. והטאיר בעיניו עדר של אפסים ואומי הרדן. הוא המשיך בכך כשהגיע לממשלה, כאשר מילא את ממשלתו בעסקנים מסוג ג', ואת המינהל בפקידים בכירים מסוג ד', מתוך אמונה שלמה שהוא מסוגל לבדו להחליט על הכל. לקבוע את הכל ולנהל את הכל. כאשר מסתבר לאיש כזה לפתע כי אינו מסוגל להשיג את "הכל", הוא עלול למצוא את עצמו במצוקה קשה ביותר. כישלון, שארם "נורמלי" היה מתגבר עליו אחרי זמן-מה, יכול להחריב את עולמו של איש כזה. מכאן ההשפעה של מילחמת-הלבנון על בגין. היא שברה אותו.

אובדן האהבה

הדבר יכול לעורר תמיהה. אמנם רבים במדינה מאמינים כי מילחמת-הלבנון היתה כישלון טוטאלי, ויתכן שהם צודקים מבחינה אובייקטיבית. אך מבחינה סובייקטיבית של איש-הילכו, המילחמה יכולה להיחשב גם כהישג חלקי, לפחות. תשתית המחבלים" כרום-לבנון סולקה, אשף המתון נחלש, יחסי ישראל-אמריקה לא נחלשו, וכו'.

אך בגין דיבר על המילחמה בעל "טרגדיה", ואין ספק כי המילחמה הנחיתה עליו את המכה המכהת. מדוע? מקורביו טענו כי בגין "עצוב" בגלל ריכוז הקורבנות (היהודיים). זה תמוה. כמפקד אצל, שלח בגין

אנשים למשימות מסוכנות, שהסתיימו בהריגתם נמקום או בתלייתם. כחבר ממשלת-האחדות-הלאומית שלח חיילים למותם במילחמת ששת-הימים. ארם כזה אינו אמור להיות כליכר רגיש לאובדן חיי חיילים, בייחוד במילחמה שהיתה, לדעתו, מילחמה צודקת ונחוצה.

הסבר סביר: לא עצם ריכוז הקורבנות הרס את בגין, אלא תגובה הציבור על כך. לא כישלון המילחמה, אלא התקוממות ההמונים נגדו.

איש כמו בגין, נואסיהכירות, זקוק לאהבת ההמונים. לולא כך, לא היה הופך כלל לרמג'וג היפנוטי. זהו חלק מן המיכנה הנפשי של איש כזה: הוא זקוק לאהבת ההמונים, לתרועותיהם, כשם שההמון זקוק לו.

במילחמת-הלבנון ראה בגין פיתאום שאינו אהוב עוד על-ידי העם כולו. מעריציו הוסיפו להריע לו, אך מול ביתו עמדו מסגינים זועמים, הורים שכולים האשימו אותו, בכיכרות התקיימו הפגנות-המונים אדירות נגדו.

בגין לא הלך לבקר את ההורים השכולים ואת הפצועים. הוא לא היה מסוגל לשאת את ההתנגרות. אין ספק שהרגשת העוינות הציבורית פגעה בו לאין שיעור יותר מאשר בגידתו של כשיר אליג'מייל וסירוב הלבנונים לחתום על חוזה-שלום, הישארות הסורים, התאושות אשף ושאר סימניהכישלון. הכישלון האמיתי, מבחינת בגין, היה באובדן האהבה של חלק מהציבור.

בגין הפוליטיקאי יכול בהחלט לשאת ביקורת פוליטית מפני יריבים. את זאת הוא מקבל כמובנת מאליה. אין היא פוגעת בו כהוא-זה. להיפך, היא מהווה אתגר, שעליו הוא יכול לענות כנאום מזהיר. אך בגין לא היה מעולם מסוגל לשאת ביקורת אישית עליו, קטנה ככל שתהיה, במישור שבין אדם לאדם. מי שהתנסה בכך, יכול להעיד שבגין עלול לפתע להיתקף בהתקף חריף של זעם והתרגשות, שאינו תואם כלל את מימדי הפרובוקציה.

והנה, המוני בנייארים, לא פוליטיקאים, אלא הורים שכולים, חיילים שחזרו מן

תמונה אחרונה: בגין בדרך להודעת ההתפטרות

המערכה וסתם עמדיישראל, הודיעו לבגין שאינם אהבים אותו. זאת היתה, כנראה, המכה האחרונה והמכרעת, ששברה את ביצוריהמגן כנסשו, שנחלשו ממילא עם מות רעייתו.

מתי הפסיק לחקד?

על כל התיאוריות ניתן, כמובן, להתווכח. אך גם מי שאינו מוכן לקבל אף אחת מן הגירסות המרחיקות-לכת חייב להכיר בכך שמצבו של בגין הוא קשה. גם האבחנה המינימלית של דיכאון נברוטי מעוררת שאלות חמורות מאוד.

השאלה הקובעת היא: מתי זה התחיל? רק במיקרים מועטים פורץ מצב כזה של דיכאון לפתע פיתאום, בלי שלבים מוקדמים (כמו, למשל, במיקרים של דיכאון אינולוטי, הקשור בגיל). כרוך העצום של המיקרים, המצב היותר-חמור בא אחרי שלבים פחות חמורים. שהשתרעו על פני זמן ניכר.

מתי הפסיק מנחם בגין לתפקד כראוי? או, בניסוח חמור יותר:

מתי התחיל מנחם בגין לקבל החלטות מבלי שהיה לו שיקול-ידעת סביר? היריעות על מצביאדישות של בגין באו כבר לפני שנתיים-שלוש, והוא הרין לגבי הרינונים על "האופוריה" המוורה התוקפת אותו מדי פעם.

כיום כרוך כי היה טעם רב בעצמה שעליה חתם מיספר גדול של פסיכולוגים ופסיכיאטרים ערב הנחירות, שבה הביעו את איאמונם כבגין מטעמים פסיכולוגיים. אנשיהמיקצוע הותקפו או בחריפות על-ידי אנשיהליכו ועמיתיהם. כיום הרבר נראה כאקט נבואי.

האם יתכן כי כבר לפני שנתיים-שלוש החליט ראשהממשלה — שהיה לו מעמד של שליט עליון ופוסק אחרון — החלטות גורליות, מבלי שהיה לו שיקול-הידעת הראוי לכך?

האם יתכן כי כבדיהממשלה והפקידים הבכירים — שגם ממילא לא העזו להתקומם נגדו, לחלוק עליו או אף לתמוח עליו ביקורת — חשו בכך, והעלימו את הרבר מעיני הציבור?

המדובר אינו רק בהחלטות כלכליות, כגון מתן יד חופשית למדיניותו המשוגעת (אם כי לא מובן הרפואי) של יורם ארידור. המדובר הוא גם בהחלטה לצאת למילחמת-הלבנון — החלטה בעלת תוצאות הרות-אסון והשלכות היסטוריות.

אין עוד שמין של ספק לגבי העובדה שמקורביו של מנחם בגין הסתירו את מצבו כאשר כבר היה ברור להם לחלוטין שהאיש, אינו מתפקד, עד אשר החליט בגין עצמו שהוא חייב להתפטר.

הם ממשיכים להעלים את מצבו כיום, כאשר העלמה זו גובלת בגיחוך. הם מונעים את הטיפול שהוא זקוק לו, ובכך הם מסכנים את כריאותו, ואולי גם את חייו.

אם זה כך — מניין הביטחון שאותם המקורבים דומיהם לא עשו יד אחד כדי להעלים את הסימנים המוקדמים של מצבו, בשעה שהאיש קיבל החלטות שהכריעו את גורלם של מאות ואלפים — פשוטו כמשמעו — לחיים ולמוות?

אם זה כך — מניין הביטחון שאותם המקורבים דומיהם לא עשו יד אחד כדי להעלים את הסימנים המוקדמים של מצבו, בשעה שהאיש קיבל החלטות שהכריעו את גורלם של מאות ואלפים — פשוטו כמשמעו — לחיים ולמוות?

אם זה כך — מניין הביטחון שאותם המקורבים דומיהם לא עשו יד אחד כדי להעלים את הסימנים המוקדמים של מצבו, בשעה שהאיש קיבל החלטות שהכריעו את גורלם של מאות ואלפים — פשוטו כמשמעו — לחיים ולמוות?

אם זה כך — מניין הביטחון שאותם המקורבים דומיהם לא עשו יד אחד כדי להעלים את הסימנים המוקדמים של מצבו, בשעה שהאיש קיבל החלטות שהכריעו את גורלם של מאות ואלפים — פשוטו כמשמעו — לחיים ולמוות?

אם זה כך — מניין הביטחון שאותם המקורבים דומיהם לא עשו יד אחד כדי להעלים את הסימנים המוקדמים של מצבו, בשעה שהאיש קיבל החלטות שהכריעו את גורלם של מאות ואלפים — פשוטו כמשמעו — לחיים ולמוות?

אם זה כך — מניין הביטחון שאותם המקורבים דומיהם לא עשו יד אחד כדי להעלים את הסימנים המוקדמים של מצבו, בשעה שהאיש קיבל החלטות שהכריעו את גורלם של מאות ואלפים — פשוטו כמשמעו — לחיים ולמוות?